

PERSISTÈNCIA I CANVI EN EL COMPORTAMENT LINGÜÍSTIC: LA PLANIFICACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA¹

Albert BASTARDAS I BOADA

«El més gran desavantatge de la psicologia aplicada ha estat el fet que, sense auxili teòric adequat, ha hagut de seguir el costós, ineficaç i limitat mètode d'assaig i error. L'estreta cooperació entre la psicologia teòrica i l'aplicada pot aconseguir-se si el teòric no mira cap als problemes aplicats amb aversió erudita o amb temor dels problemes socials, i si el psicòleg aplicat comprèn que no hi ha res tan pràctic com una bona teoria.»

Kurt Lewin, *Field Theory in Social Science*

1. INTRODUCCIÓ

Els actuals fenòmens de normalització lingüística que, amb més o menys intensitat, tenen lloc actualment a l'estat espanyol, plantegen problemes complexos d'actuació política i social per als quals no tenim, molt sovint, respostes clares i senzilles. Una tipologia més específica i diferenciada d'aquests fenòmens de normalització lingüística la poden constituir aquells casos en què més avançat estava ja el procés de substitució de la llengua autòctona pel castellà i que, políticament, a més, semblen tendir a presentar menys sensibilitat per a la recuperació dels seus trets diferencials. En una tipologia així, les accions de recuperació de l'ús de la llengua autòctona empreses pel govern autònom poden tendir a ser menys radicals i efectives i, en conjunt, el procés de normalització molt més lent i erràtic que en aquells casos en què la situació no ha arribat a un nivell tan negatiu per al codi autòcton (vg. FERRANDO, 1991). En aquest tipus de casos sembla donar-se, doncs, no només una pèrdua ja majoritària de l'ús del propi codi fins i tot en la comunicació interpersonal i, més important encara, en la transmissió lingüística intergeneracional, sinó a més a més, una menor motivació general per a la recuperació de la llengua pròpia entre la mateixa població d'origen autòcton i, en conseqüència, major desinterès per part de la població immigrada també resident.

Aquests casos plantegen, per tant, una extrema necessitat de comprensió teòrica aprofundida de la situació i alhora l'existència d'un moviment social potent i organitzat que tingui un paper destacat en el canvi de les mentalitats i de les ideologies lingüístiques de la població i que empenyi els poders públics cap a l'adopció de mesures més adequades per a l'assoliment dels objectius de la normalització lingüística. Aquest petit treball es proposa d'ajudar en la primera d'aquestes necessitats.

2. CONCEPTES FONAMENTALS

Orientar-nos en la realitat de manera adequada implica que des del començament tinguem clara la distinció de Korzybski entre mapa i territori. Nosaltres —com dirà també Carlos Castaneda— no accedim directament a la realitat. Hi ha entremig la *descripció*

1. Text basat en la conferència del mateix títol pronunciada a les III Jornades de Sociolingüística (Alcoi, març 1994).

d'aquesta realitat. Les nostres aproximacions, doncs, només són mapes —més o menys coherents amb la realitat— sorgits de les nostres possibilitats perceptuals i intel·lectuals. De quins esbossos de mapes disposem ara, doncs, que ens permetin un cert grau d'orientació i de sentit respecte del que hem de fer?

Per entendre el marc general on hauríem de situar les nostres accions de canvi sembla que convindria partir de la noció de *conflicte lingüístic* d'Aracil (1982) i Ninyoles (1978). La tipologia de normalització lingüística que volem entendre s'inclou, doncs, en un procés històric de tensió entre col·lectius humans sociolingüísticament definits, en què, en un context de dominació política minoritzant, el grup subordinat és dut a una situació caracteritzada per l'ús d'una varietat pública al·lòctona altament estandarditzada i desenvolupada, que ocupa de manera obligada i exclusiva les funcions públiques, i el d'unes varietats autòctones sovint no codificades ni unificades, que resten forçadament confinades a les comunicacions de tipus privat i informal. Macrohistòricament —com sabem— si la situació persisteix llargament, aquesta sembla tendir a evolucionar cap a la substitució del codi autòcton per l'al·lòcton en la totalitat de les funcions, fins i tot en aquelles de caràcter més privat reguladores de la transmissió lingüística intergeneracional. Si la comunitat subordinada emprèn, però, un procés de normalització —habitualment en el marc d'una recuperació del seu autogovern— la tendència pot ser reinvertida i arribar a la plenitud de funcions per al codi propi —convenientment estandarditzat. En conseqüència, podríem entendre per *normalització lingüística* el macroprocés social internacional que, a partir d'una determinada fase de substitució lingüística, pretén la plena recuperació de funcions i de parlants per al codi en recessió X, amb l'objectiu d'aturar la substitució i d'assegurar l'estabilitat i la continuïtat lingüística futures de la comunitat cultural X. Segons la durada i les característiques del procés de substitució el punt de partida de la normalització serà més o menys òptim (vg. BASTARDAS, 1991). Les situacions inicials poden anar des de la ja total o quasi total absència de parlants fins a una majoria de parlants simplement (quasi) bilingüïtzats i encara amb molt poc grau de trencament de les funcions bàsiques de transmissió intergeneracional. Malgrat que a l'inici les accions de normalització lingüística poden sorgir i ser empreses des de la iniciativa purament privada (a base de publicacions, manifestos, campanyes, mobilitzacions, etc.) el procés no sembla possible que reixi sense una decidida política lingüística que impulsi globalment tots els canvis necessaris. La legitimitat pública de la nova situació arriba amb l'atorgament del rang d'*oficial* al codi fins aleshores recessiu, fet, però, al qual hauran de seguir habitualment disposicions concretes sobre les normes d'ús lingüístic en els diferents àmbits públics, tant de dependència oficial com no oficial, de manera especial en les primeres fases del procés i en aquells casos en què pugui haver-hi encara coexistència oficial i legitimada amb la llengua fins llavors dominant.

Fixem-nos, doncs, que aquest concepte de *normalització lingüística* engloba, de fet, com a mínim, tres subprocessos distints —tot i que interrelacionats: per una banda hi ha l'aturada i *reinversió de la pèrdua de les varietats vernaculars* habitualment usades en les comunicacions de tipus privat, i, per tant, en el medi familiar i, en especial, en la transmissió lingüística intergeneracional; per l'altra, el procés més conegut internacionalment i tradicionalment com a *planificació lingüística* —encarat a aconseguir l'estandardització de la llengua en la comunicació pública— i, en el cas de molts dels actuals processos de normalització a l'estat espanyol, el subprocés d'*integració-bilingüïtzació-assimilació d'immigrants*, precisament parlants de varietats de la llengua dominant.

Respecte del procés de planificació lingüística tradicional, cal destriar també —seguint Einar Haugen (1983)— diferents etapes o subprocessos: *selecció, codificació, elaboració i implantació o aplicació*. En la fase de selecció caldrà decidir el vernacle o vernacles que hauran de servir de base per a la varietat, habitualment d'acord amb criteris demolingüístics, geopolítics i geoeconòmics o bé per tradició literària anterior. Tot i que és menys infreqüent es pot també intentar construir una varietat de base sincrètica, amb elements de ver-

nacles diferents, com en el cas de l'èuscar *batua*. Seleccionada la varietat de base es pot passar al subprocés de codificació, que consistirà en tres grans empreses normativitzadores: la grafització, és a dir, la resolució de la correspondència so-grafia, fet que implicarà també la tria d'un alfabet; la gramaticalització o ordenació de l'organització morfosintàctica; i la lexicalització —la fixació de la correspondència forma-significat—. D'aquesta segona fase, doncs, n'hauran sortit l'ortografia, la gramàtica i el diccionari normatiu, canemàs central tradicional de la planificació que contemporàniament haurà de ser completat també per la decisió sobre l'ortologia o ortologies de la nova varietat. Amb la codificació bàsica completada, si aquesta és promulgada com a oficial pel poder polític corresponent o bé si simplement té els mitjans i la voluntat de ser difosa i utilitzada socialment començaran dues altres etapes sovint més simultànies que no pas seqüencials: l'elaboració i la implantació. S'entén per elaboració la creació dels termes i estils necessaris que possibilitin l'ús de la nova varietat planificada en totes les funcions comunicatives d'una societat contemporània. A mesura, per tant, que creixin els usos de la varietat codificada sorgirà naturalment la necessitat de disposar de vocabularis específics que seran creats bé per institucions terminològiques establertes o bé pels mateixos autors dels textos. L'aportació dels usuaris —escriptors, periodistes, locutors, etc.— serà bàsica en la creació estilística. La implantació tindrà dos nivells fonamentals d'actuació: la difusió del coneixement i l'extensió de l'ús social de la varietat estàndard. Per al primer objectiu caldrà l'elaboració de gramàtiques i textos didàctics, la formació de formadors i el consegüent ensenyament pràctic de la nova varietat. En el segon cas, el grau d'adopció d'aquesta per a les comunicacions socials dependrà, generalment, de les mesures que pugui prendre el poder polític corresponent i de la seva acceptació per part dels potencials usuaris. Tot i que la nova varietat pot començar a ser utilitzada ja pels escriptors i intel·lectuals que en siguin partidaris, la seva adopció per a les funcions públiques més importants —usos administratius i jurídics, sistema educatiu general, àmbits econòmics, etc.— no tindrà lloc habitualment fins que el poder polític corresponent no la confirmi oficialment i adopti les mesures pertinents (estatus oficial, règim lingüístic en l'ensenyament reglat, etc.). Al llarg de tot aquest procés no és pas descartable que es produeixin tensions i conflictes més o menys aguts entre els partidaris de les diferents alternatives existents en cada una de les múltiples decisions que caldrà prendre en cada etapa. Així, per exemple, els conflictes per raons ortogràfiques o lèxiques són fàcilment produïbles, en especial abans que el poder polític sancioni legalment i clarament la normativa elaborada pels lingüistes. Atès que els complexos de vernacles existents no són generalment homogenis la tria d'un d'aquests com a base de la varietat normativitzada pot provocar perceptualment una *degradació* simbòlica d'aquells trets i formes lingüístics que no hi hagin estat incorporats, fet que, de vegades, pot ser vist com a negatiu pels parlants no afavorits, en especial si hi ha diferències en les representacions identitàries al si de la comunitat lingüística.

Convé aclarir, doncs, el doble significat del terme *planificació lingüística*. D'una banda podem voler referir-nos simplement al procés de construcció i vehiculació d'una varietat estàndard per a la comunicació pública que ara hem detallat, però d'una altra, podem voler significar més àmpliament el conjunt d'accions encaminades a la producció planejada de qualsevol tipus de canvi en els comportaments lingüístics, tant públics com particulars, fenomen que potser podríem designar més apropiadament com a *planificació* o *intervenció sociolingüística*. Aquest concepte inclouria aleshores el que Heinz Kloss anomenà planificació de l'estatus (diferent de la del corpus lingüístic) o del que la sociolingüística catalana ha vingut anomenant *extensió de l'ús* (i òbviament de la competència). Quedarien també inclosos dins d'aquest camp d'estudi del canvi sociolingüístic planificat aquells aspectes essentats de la planificació lingüística *strictu sensu* que surten del pur procés de codificació i elaboració de la forma. La planificació o intervenció sociolingüística hauria de comprendre també tant les accions procedents del poder polític com les dutes a terme per movi-

ments socials organitzats que cerquen el canvi dels comportaments i les idees lingüístiques. D'aquesta manera podríem estudiar integradament i de forma ecològica les relacions entre poder polític i moviments socials i podríem comprendre molt millor els processos globals de normalització lingüística, molt sovint iniciats i promoguts no pas pel poder polític sinó per la militància activa de grups socials concrets.

Això no obstant, cal reconèixer que el poder polític, com ja hem dit, té una enorme incidència sobre la determinació del comportament lingüístic global, per la qual cosa cal donar la importància pertinent a l'estudi i a la comprensió de la *política lingüística* —és a dir, el conjunt de mesures que els poders públics poden prendre per tal d'intervenir en les comunicacions lingüístiques de la societat— i els efectes sòcio-culturals que provoca. Les intervencions tenen habitualment —tot i que no exclusivament— com a objectiu fonamental l'ordenació de l'activitat lingüística —si més no pública— de la societat d'acord amb l'assignació de funcions a una o més varietats presents, segons els usos —o manca d'usos— públics que els siguin atorgats. En un procés de planificació lingüística, per exemple, arribar a l'estandardització requerirà mesures d'oficialització i d'implantació de la varietat codificada a través de les corresponents decisions governamentals o legislatives que facin d'aquest codi la llengua habitual de l'administració, del sistema educatiu i de la resta d'activitats i d'institucions oficials o paraoficials, i, en general, públiques. En cas de conflicte lingüístic el poder polític pot adoptar fins i tot disposicions negatives respecte de l'ús de les varietats lingüístiques que no vulgui com a públiques, prohibint-ne i sancionant-ne explícitament la utilització en totes o la majoria de les funcions, fet que pot conduir a la substitució del codi subordinat. Pel contrari, si els principis de l'estat —en el cas de pluralitat lingüística de la seva població— es basen en la doctrina igualitària, les polítiques adoptades tendiran a una assignació *territorial* o bé *personal* de les funcions de les diverses varietats o llengües en presència i a una protecció de les comunitats lingüístiques més petites. L'organització territorialitzada de l'assignació de funcions —com ara en el cas suís— afavoreix l'estabilitat i la continuïtat no conflictiva de les diverses llengües que puguin coexistir en un mateix estat, tot establint ecosistemes diferents en juxtaposició (vg. BASTARDAS i BOIX, 1994). Aquest tipus d'ordenació, però, té més dificultats d'implantació en el cas de mescla important de poblacions en un mateix territori, situació en què l'assignació de funcions podrà fer-se segons el principi de personalitat, exclusivament o bé combinant-lo amb el de territorialitat. L'orientació ideològica del poder polític tindrà, per tant, una influència transcendental en el tipus de mesures que les institucions adoptaran i en l'evolució global de la situació sociolingüística, sempre, és clar, en estreta interrelació amb les representacions mentals i les normes socials existents.

Les accions de política lingüística no són, doncs, un fenomen que es doni aïllat i de forma estàtica, sinó que s'imbriquen clarament amb la resta d'elements de l'ecosistema sòcio-cultural corresponent. La planificació sociolingüística, per tant, com a intent conscient d'intervenció sobre la realitat, tant d'origen oficial com no oficial, ha de ser estudiada i practicada des d'una perspectiva holística i integral, tot fent realitat el principi ecologista de «pensar globalment i actuar localment» (vg. BASTARDAS, 1993). Així, tant des dels governs com des dels moviments cívics, hi ha la necessitat imperiosa d'intentar conèixer amb el màxim de precisió i d'encert l'entramat profund de la dinàmica social del canvi dels comportaments i, correlativament, de la seva persistència. «Cap quantitat de dades descriptives —dirà també Kurt Lewin— resoldrà el problema de quines són les tècniques eficients per provocar els canvis desitjats» (1978, 163). La necessitat d'imaginació teòrica i de coneixement conceptual de la realitat esdevenen, per tant, imprescindibles per a l'èxit de la planificació sociolingüística. La contínua observació, l'anàlisi desapassionada i objectiva de les situacions, la recerca de les causes i de les dinàmiques, l'avaluació de les experiències reals i la reformulació de les estratègies i dels conceptes són tasques fonamentals i ineluctables, que convé teoritzar i entendre adequadament (vg. BASTARDAS, 1994).

3. LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA COM A MACROPROCÉS DE CANVI PLANIFICAT

Tot i la distinció que hem establert al començament entre els tres grans subfenòmens que semblen incloure els actuals processos de normalització a la Península Ibèrica —l'aturada de la substitució lingüística intergeneracional i la recuperació de l'ús de les varietats recessives en les comunicacions interpersonals, la creació i la difusió d'una varietat estàndard, i la bilingüització dels immigrants— cal adonar-se de les seves estretes interrelacions i implicacions. Així, d'una banda, la pèrdua de l'ús de les varietats vernaculars en les converses informals i en les relacions lingüístiques amb els fills es fa a favor d'una varietat més o menys col·loquial basada clarament en l'estàndard de l'altra llengua en presència —ja sigui el castellà o el francès, en el cas català— que ha ocupat llargament —o ocupa encara— i en exclusiva la totalitat de les funcions públiques. L'extensió de l'estàndard autòcton s'ha de fer forçosament a través també de les comunicacions precisament públiques. I la causa central, probablement, del desinterès dels immigrants per adquirir i usar el codi autòcton deu tenir una gran relació amb el fet que veuen usat habitualment, com a varietat pública general, l'estàndard corresponent als seus propis vernacles, el qual, com a conseqüència, és conegut per tots els autòctons i usat en les relacions amb els immigrants. Igualment poden percebre la desvalorització dels parlars autòctons per part dels nadius, provocada, com hem dit, per l'absència d'ús del seu estàndard en les comunicacions públiques més habituals i importants. De manera que sembla aparèixer amb gran claredat l'estreta relació dinàmica que hi ha entre l'extensió de l'ús de la varietat estàndard autòctona en les comunicacions que J. C. Corbeil (1980) anomena *institucionalitzades* —les habituals dels àmbits públics, corresponents generalment a les organitzacions en què s'estructura una societat contemporània— i els efectes posteriors de substitució o de normalització lingüístiques que s'observen en les comunicacions *individualitzades* —les produïdes en tant que persones particulars—. Si això és així, el nivell fonamental d'intervenció per a qualsevol procés de normalització lingüística global semblaria ser el nivell de les comunicacions institucionalitzades, el qual aniria produint —tot i que de vegades lentament i no sense dificultats— efectes positius per a l'ús de les varietats autòctones en el nivell de les comunicacions individualitzades, fonamental per a aconseguir la transmissió lingüística natural i estable dels codis lingüístics (vg. BASTARDAS, 1991).

L'extensió de l'ús haurà de tenir com a objectiu prioritari, per tant, els individus encarregats de la producció de les comunicacions *institucionalitzades*, tant oficials com no oficials (mestres i professors, locutors, periodistes i escriptors, funcionaris i administratius, publicitaris i comerciants, etc.), que són els que han d'anar fent possible la presència de la nova varietat en l'ecosistema socio-cultural. Com hem dit, el fet que les comunicacions públiques siguin efectuades ara en l'estàndard dels vernacles en recessió hauria de ser un element cabdal en l'aturada del procés substitutiu en marxa. Si es pot aconseguir que el procés de normalització sigui *percebut* com a triomfant i irreversible, els comportaments privats dels individus —les comunicacions individualitzades— tendiran a adaptar-s'hi, de manera, però, probablement molt gradual. Els que encara en conservin la competència podran anar decidint de transmetre a la nova generació la varietat autòctona habitual dels pares i no pas el codi al·locton fins llavors dominant en la comunicació pública, sempre, però, que les variacions en l'ecosistema hagin tingut la suficient força per alterar el sistema interpretatiu anterior. Més difícil pot ser la recuperació de les funcions interpersonals i familiars per a la llengua recessiva X en el cas dels individus que hagin perdut ja la competència en aquest codi. En aquest cas —i, en especial si la distància estructural entre els codis en conflicte és alta— tot el procés d'extensió de l'ús pot veure's substancialment endarrerit, ja que els mateixos adults hauran d'adquirir competència suficient abans que els sigui possible de dur a la pràctica la possible decisió de parlar en aquest codi als seus fills. En el cas, però, de processos de normalització lingüística de codis en situació de no clara predo-

minança (per causa, per exemple, de la continuïtat oficial també del codi dominant Y i de forta presència d'aquest encara en importants àmbits de la comunicació pública) l'evolució pot ser globalment molt més incerta i oberta.

4. PERSISTÈNCIA I CANVI EN LA PLANIFICACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA

Posats ja davant la necessitat pràctica de formular un pla, per on hem de començar? Recordem, d'entrada, el mecanisme de la formulació de la planificació. L'esquema bàsic presenta quatre grans apartats. El primer i el segon han d'explicitar amb tota claredat i detall els objectius als quals volem arribar i la situació de la qual partim, respectivament. El tercer aspecte és el més crucial: *com* hi arribarem. El quart correspon a la naturalesa dinàmica de la planificació: l'avaluació continuada de les intervencions i, si cal, la reformulació de tots els apartats anteriors, d'acord amb les noves dades de la realitat. Ens ocuparem ara, sobretot, dels factors importants per a la tercera fase, la formulació *estratègica* del canvi.

Amb quins problemes ens trobarem? Què en sabem del canvi socio-cultural? Quins elements cal tenir en compte prèviament per dur a terme una planificació sociolingüística que aconsegueixi la màxima utilització del codi en recessió, tant en les comunicacions institucionalitzades com en les individualitzades? Ens centrarem en tres grans apartats complementaris: la persistència, la resistència i el canvi pròpiament dit. El primer element del qual hem de ser conscients és la important tendència a la persistència funcional dels comportaments humans. Gran part de la conducta humana és duta a terme habitualment des de la subconsciència, de manera que una vegada un determinat comportament ha demostrat la seva eficàcia i funcionalitat quotidianes es rutinitza i es realitza sense passar per la consciència de l'executant, fins a nova ordre. Moltes, doncs, de les normes del comportament lingüístic presenten aquestes característiques, i això explicaria l'observació sociològica del fet que molts comportaments persisteixen tot i que hagin ja desaparegut les condicions que els van ocasionar. Potser el concepte més ben trobat per a explicar el fenomen és el d'*habitus*, que Pierre Bourdieu defineix com «*systèmes de "dispositions" durables et transposables, structures structurées predisposées à fonctionner comme structures structurantes, c'est-à-dire en tant que principes générateurs et organisateurs de pratiques et de représentations qui peuvent être objectivement adaptées à leur but sans supposer la visée consciente de fins et la maîtrise expresse des opérations nécessaires pour les atteindre, objectivement "régées" et "régulières" sans être en rien le produit de l'obéissance à des règles, et, étant tout cela, collectivement orchestrées sans être le produit de l'action organisatrice d'un chef d'orchestre*» (1980, 88). Vol dir això, que el problema de la persistència no afecta només la pura acció, sinó que tot el pla cognitiu queda també organitzat de manera que facilita poc el canvi i tendeix a mantenir —també sovint inconscientment— les representacions de la realitat interioritzades en etapes anteriors. La persistència és, doncs, un factor d'enorme importància que haurà de ser vençut pel planificador. Simplement despertar l'atenció dels individus i fer que s'activi la seva consciència i no rebutgin d'entrada una possible visió diferent d'allò que ells han arribat a considerar la «normalitat» pot no ser pas fàcil ni simple, encara que s'hagin produït determinats canvis estructurals en el seu entorn.

Els *habitus* instaurats en les ments dels individus hauran de ser sacsejats per tal que puguin reorganitzar el seu sistema d'interpretacions i puguin arribar a formular noves visions de la realitat que afavoreixin el canvi dels comportaments concrets. Amb tota probabilitat, la modificació massiva de les idees i dels comportaments socials serà més difícil si els individus no arriben a percebre clarament la nova situació com més avantatjosa que l'anterior, ja sigui per raons instrumentals o utilitàries o bé identitàries. I serà encara més difícil si els canvis són vistos com a amenaçants o inconvenients. No és pas descartable, doncs,

que l'atenció que els individus puguin dedicar als canvis els dugui no pas a acceptar-los sinó a resistir-s'hi. Ja sigui per raons ideològiques o pràctiques, molts individus poden decidir de no acceptar la nova situació i d'oposar-s'hi activament. De fet, tenint en compte que els beneficis o inconvenients del canvi de les conductes no es poden experimentar en realitat fins que no es posen en pràctica les noves normes, el centre del problema serà en quina jerarquia de valors i en quin marc ideològic té lloc l'avaluació del canvi (BANDURA, 1982). Per això, els nivells de conflicte entre partidaris i opositors als canvis pot variar a mesura que les modificacions vagin essent realitat, segons el grau de relació amb les expectatives que s'havien anat fent respecte de la nova situació.

Si aconseguim vèncer les representacions ideològiques inicials que dificulten el pas cap a l'acceptació —si més no en la consciència— del canvi, quedaran encara elements de resistència, relacionats amb els inconvenients pràctics de dur-lo a terme, en especial en aquells individus que no n'eren gaire partidaris. Un exemple pot ser el de la competència lingüística. Així, el grau de coneixement lingüístic de què hom disposi pot ser una variable molt susceptible d'influir en l'acceptació o resistència al canvi. Si hom es veu capaç d'usar —o d'aprendre a usar— sense problemes un determinat instrument de comunicació, pot tendir a generar menys resistència que no pas si percep que la tasca serà costosa i difícil. El més habitual, doncs, serà trobar un cert grau de resistència per part, posem per cas, de les persones que, a l'inici del procés, hagin d'adquirir —a causa de la posició laboral que ocupen— els necessaris coneixements per fer funcionar en les comunicacions institucionalitzades la nova varietat estàndard.

Aquests i altres factors de resistència al canvi han d'alertar el planificador de la necessitat d'estudiar molt bé qualsevol àrea d'intervenció abans d'intentar influir-hi. Conèixer les representacions ideològiques, les normes d'ús lingüístic habituals, les competències, i, en general, els contextos dels individus o organitzacions que es volen canviar, i, en conseqüència, dissenyar el tipus d'intervenció més adequat, seran tasques imprescindibles en la planificació sociolingüística.

Si el canvi dels comportaments pot no ser tan fàcil, què podem fer? Quins factors poden afavorir-lo? Com saber vèncer la persistència i la resistència? Aquí cal tornar a distingir les comunicacions institucionalitzades de les individualitzades. En el primer cas, el centre de la intervenció haurà de ser el canvi de les representacions cognitives de les persones que tinguin el control de les organitzacions (els polítics, els propietaris o directors de les empreses, els dirigents de les associacions, etc.). Una adequada actuació —gradual i flexible, però clara en els seus objectius— del poder polític —o, en segons quines circumstàncies, dels moviments cívics d'intervenció sociolingüística— pot anar donant bons resultats, a partir d'un enfocament de legitimització, cooperació i facilitació més que no pas de coacció directa. En el segon, en canvi, la influència haurà de ser exercida molt més indirectament i amb més incertesa. Canviar l'opinió de determinats dirigents de sectors productius o comercials, per exemple, pot arribar a ser menys difícil que canviar els comportaments concrets dels individus. Si entre dos individus hi ha el costum de parlar-se en Y, posem per cas, fer que d'ara endavant es parlin en X pot resultar si no impossible sí realment complex. O bé si hom ha anat veient i interioritzant que als fills no se'ls ha de parlar en X sinó en Y, les dots de persuasió hauran de ser d'allò més refinat si no és que l'individu n'està ja convençut ideològicament o bé ha vist en el seu entorn canvis suficientment clars que demostrin la creixent importància i necessitat de X. Una intervenció, doncs, només o bàsicament centrada en l'intent de canvi directe de les representacions cognitives individuals pot fracassar si no va acompanyada de transformacions *reals* d'una bona part de les comunicacions públiques (a les administracions, a l'ensenyament, a les activitats comercials, als mitjans de comunicació, etc.), que donin validesa a les expectatives de la nova situació futura (vg. HINDLEY, 1990).

Tots aquests problemes de difícil solució massiva en el cas dels individus adults ja socia-

litzats, poden ser, però, més mal-leables en el cas dels infants en curs de socialització. Sense encara un *habitus* instaurat i amb una gran predisposició biopsicològica d'obertura formativa a l'entorn, l'etapa infantil presenta les més grans possibilitats de canvi socio-cultural respecte de les generacions anteriors. L'estructuració acurada dels contextos de socialització infantil pot permetre, per tant, el desenvolupament de qualsevol competència lingüística i la instauració de noves normes d'ús, com també de representacions de la realitat més acostades als objectius que hom vulgui aconseguir, tenint en compte, però, que la socialització és un procés que pot tenir lloc en un ecosistema encara dominat per la societat adulta, els valors i comportaments de la qual poden continuar essent divergents dels vehiculats pels òrgans socialitzadors institucionals. Sigui com sigui, el *canvi intergeneracional* haurà de ser l'altre gran centre del procés (vg. BASTARDAS, 1985). Si hem de triar quines comunicacions institucionalitzades cal prioritzar ha de ser molt clar que s'ha d'intervenir imprescindiblement i amb la màxima urgència en totes aquelles a què més s'exposin els infants. Com que l'àmbit més fonamental de la socialització lingüística sembla ser encara la família caldria no deixar sense estudi la intervenció persuasiva sobre aquest context pel que fa al comportament lingüístic pares-fills. Com que es tracta, però, d'una comunicació individualitzada, el grau d'èxit no està pas assegurat. En canvi, sí que fóra peremptòria i més concreta la intervenció sobre tots els *inputs* lingüístics dels infants que provenen de les organitzacions socials. La introducció de la nova varietat com a llengua vehicular de l'ensenyament —encara que no ho fos en exclusiva i s'anés fent amb tota la gradualitat que es cregui convenient— i com a codi habitual de tota la resta d'àmbits paraescolars o extraescolars —centres d'esplai, vídeos, programes especials de televisió, jocs convencionals i d'ordinador, publicacions, etc.— és una actuació imprescindible i bàsica. Paral·lelament caldria anar planificant les actuacions sobre els altres àmbits de l'activitat humana, amb l'objectiu d'anar projectant sobre el conjunt de la població la imatge d'avenç resolt i irreversible del procés de normalització. Començar, per exemple, per les comunicacions «fixades» (retolació, impresos, enregistraments, etc.) i continuar per les orals relacionales més directament amb el públic, etc., podria ser exemple d'una estratègia gradual, però alhora de màxim impacte en les definicions de la realitat de la població global, amb la consegüent potencial influència sobre els comportaments individualitzats. Identificar els criteris més adequats de priorització —grau d'acceptació del canvi segons els sectors, zones geosocials, edats, grups socio-econòmics, etc.— i veure'n les seves relacions ecosistèmiques és tota una tasca pendent de realitzar i que no pot ser transferida mimèticament d'una societat a una altra (vg. BASTARDAS, 1991b).

L'èxit del procés de normalització lingüística depèn, doncs, en gran part de la intel·ligència i enginy dels planificadors. L'estudi i la recerca sobre els elements de persistència i les metodologies i estratègies de canvi, l'experimentació real controlada i avaluada, i l'actitud plenament científica de posar en qüestió les mateixes representacions dels planificadors i militants, són aspectes d'enorme importància en l'èxit o el fracàs de la planificació sociolingüística en tots els casos, però de manera molt especial en aquelles situacions en què el punt de partida és més desfavorable. Com ens suggereix la cita inicial de Kurt Lewin, qualsevol procés de canvi planificat necessita coneixement aprofundit i imaginació teòrica. La cooperació, doncs, entre les universitats i els centres de recerca, les autoritats polítiques i els moviments cívics favorables a la normalització lingüística no és només desitjable sinó imprescindible, perquè com molt bé resumeix Roger Bastide, «la intervenció humana en la realitat social és acció i ciència alhora, ja que permet al mateix temps modificar el món i, en transformar-lo, conèixer-lo» (1972, 12).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, Lluís V. (1982), *Papers de sociolingüística*. Barcelona, La Magrana.
- BANDURA, Albert (1982), *Teoría del aprendizaje social*. Madrid, Espasa-Calpe.
- BASTARDAS I BOADA, Albert (1985), «L'assimilació lingüística dels immigrants: l'experiència internacional i el cas de Catalunya», *Serra d'or* 312 (set.), pp. 611-12.
- (1991), *Fer el futur. Sociolingüística, planificació i normalització del català*. Barcelona, Empúries.
- (1991b), «L'anàlisi de la situació sociolingüística: conèixer per transformar», dins *Primera Trobada de Serveis Lingüístics*. Barcelona, Dept. de Cultura, Generalitat de Catalunya, pp. 55-63.
- (1993), «Llengua catalana i futur: notes des d'una perspectiva ecosistèmica», *Revista de Llengua i Dret* 19 (juliol), pp. 81-93.
- (1994), «Sociolingüística aplicada i planificació lingüística», dins *Actes de la Segona Trobada de Sociolingüistes Catalans*, Barcelona, Dept. de Cultura, Generalitat de Catalunya, pp. 7-11.
- BASTARDAS, A., i E. BOIX (dirs.) (1994), *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Barcelona, Octaedro.
- BASTIDE, Roger (1972), *Antropología aplicada*. Buenos Aires, Amorrortu eds.
- BOURDIEU, Pierre (1980), *Le sens pratique*. París, Les Éditions de Minuit.
- CORBEIL, J. C. (1980), *L'aménagement linguistique du Québec*. Mont-real, Guérin.
- FERRANDO, Antoni (1991), «Les perspectives de normalització lingüística al País Valencià», dins J. MARTÍ i CASTELL (comp.), *Processos de normalització lingüística: l'extensió de l'ús social i la normativització*. Barcelona, Columna, pp. 103-137.
- HAUGEN, Einar (1983), «The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice», dins J. COBARRUBIAS & J. A. FISHMAN (eds.), *Progress in Language Planning. International Perspectives*. Berlin, Mouton, pp. 269-289.
- HINDLEY, Reg (1990), *The Death of Irish Language*. Londres, Routledge.
- LEWIN, Kurt (1978), *La teoría del campo en la ciencia social*. Buenos Aires, Paidós.
- NINYOLES, R. L. (1978), *Conflicte lingüístic valencià*. València, Eliseu Climent, ed.